

JOSEF IMBACH

Biblické divy a zázraky_____

NADČASOVÝ
EXISTENCIÁLNÍ
VÝZNAM

ZÁKLADNÍ
TEOLOGICKÁ
TÉMATA
4. SVAZEK

VYŠEHRAĐ

ZÁKLADNÍ
TEOLOGICKÁ
TÉMATA

JOSEF IMBACH

Biblické divy a zázraky_____

NADČASOVÝ
EXISTENCIÁLNÍ
VÝZNAM

VYŠEHRAĐ

Edice Teologie
Základní teologická témata, 4. svazek

Z německého originálu
Wunder: Eine existentielle Auslegung
vydaného nakladatelstvím
Echter Verlag Würzburg roku 1995,
přeložila Karla Korteová
Typografie Zbyněk Kočvar
Odpovědný redaktor Jaroslav Vrbenský
E-knihu vydalo nakladatelství Vyšehrad, spol. s r. o.,
v Praze roku 2017 jako svou 1666. publikaci
Vydání v elektronickém formátu první
(podle prvního vydání v tištěné podobě)
Doporučená cena E-knihy 150 Kč

Nakladatelství Vyšehrad, spol. s r. o.
Praha 3, Víta Nejedlého 15
e-mail: info@ivysehrad.cz
www.ivysehrad.cz

Josef Imbach: Wunder
Eine existentielle Auslegung

© Echter Verlag Würzburg, 1995
Translation © Dr. Karla Korteová, 2017

ISBN 978-80-7429-947-6

Tištěnou knihu si můžete zakoupit na www.ivysehrad.cz

OBSAH

Předmluva	11
-----------------	----

DÍL PRVNÍ

ZÁZRAKY JAKO SOUČÁST NÁBOŽENSKÝCH TRADIC	15
---	----

SLEPÍ VIDÍ, CHROMÍ CHODÍ, MRTVÍ OŽÍVAJÍ... ..	17
K typologii příběhů o zázracích	17
Zázračná uzdravení	18
Vymítání zlých duchů	20
Zázraky normativní	22
Zázraky přesvědčovací	25
Zázračná zjevení	27
Zázračná zachránění	28
Zázračné dary	29
Typologie jako nástroj k lepšímu pochopení	30

CO BYLO JEŠTĚ VČERA POKLÁDÁNO ZA ZÁZRAK	31
Malá odbočka na pole dogmatiky	31
Výroky církevních autorit... ..	31
... a problematika s nimi spojená	32

VÍRY DĚCKO NEJDRAŽŠÍ?	38
Jak chápe zázraky Písmo	38
Nejen historická fakta	38
Od života Ježíšova k životu s Ježíšem	42
Ježíš jako divotvůrce?	49
„Činy Hospodinovy jsou velké“	54

DÍL DRUHÝ

ZÁZRAKY V NOVÉM ZÁKONĚ	57
-------------------------------------	-----------

PONOŘENÍ DO NICOTY?.....	59
---------------------------------	-----------

Petr kráčí po vodní hladině (Mt 14,22–32)	59
---	----

Noc nicoty	60
------------------	----

Petr aneb víra vystavená stálému nebezpečí	64
--	----

Církev v krizi	70
----------------------	----

PRÁVO, NEBO SPRAVEDLNOST?	76
--	-----------

Uzdravení muže s ochrnutou rukou (Mk 3,1–6)	76
---	----

Zaprvé, zadruhé, zatřetí	78
--------------------------------	----

Žije člověk pro sobotu?	80
-------------------------------	----

Testování pravidel	86
--------------------------	----

„DEJTE VY JIM JÍST“	92
----------------------------------	-----------

Nasycení pěti tisíců (Mk 6,30–44)	92
---	----

Paralely v hebrejské bibli.....	93
---------------------------------	----

Číselná symbolika.....	97
------------------------	----

Plnit Ježíšův příkaz	100
----------------------------	-----

ĐÁBEL, DÉMONI A ZLÍ DUCHOVÉ	104
--	------------

Uzdravení posedlého v Gerasé (Mk 5,1–20).....	104
---	-----

Příběh, který je urážkou zdravého rozumu?	105
---	-----

Satan jako marginální postava.....	108
------------------------------------	-----

Co je ti po mně?.....	110
-----------------------	-----

Jedna z nejdémoničtějších postav světové literatury	113
--	-----

Fraška o podvedeném čertovi?.....	116
-----------------------------------	-----

Máme si ďábla a demony představovat jako osoby?.....	118
--	-----

TO JSEM NEBYL JÁ	122
-------------------------------	------------

Uzdravení posedlého chlapce (Mk 9,14–29)	122
--	-----

Honba za zásluhami.....	122
-------------------------	-----

Posedlost, nebo nemoc?	125
------------------------------	-----

Vydání napospas zlu	128
---------------------------	-----

Jedině láska	133
--------------------	-----

NALÉVAT ČISTÉHO VÍNA	136
Svatba v Káně Galilejské (J 2,1–12)	136
Nesrovnalosti	137
Čínské podobenství	140
Církev – spolek značně ubohý?	142
 PŘIJMI SÁM SEBE	 146
Uzdravení ochrnutého (Mk 2,1–12).....	146
Pohled do dílny exegetů.	147
Hřích – „slovo laskavé, ba směšné“	150
Probuzení k novému životu	152
Neboj se přijmout sám sebe	155
 POSTAV SE NA VLASTNÍ NOHY	 160
Vzkříšení syna naimské vdovy (L 7,11–17)	160
Řeka života a průvod smrti	161
Realistické zpravodajství, nebo narativní teologie?.....	164
Vstaň!	167
 ODMÍTNUTI, VYČLENĚNI, VYOBCOVÁNÍ... ..	 172
Uzdravení deseti malomocných (L 17,11–19)	172
Nikoli historická fakta, nýbrž katecheze	173
Dnešní malomocní.....	176
Smysl vyprávění o deseti malomocných.....	180
 TŘETÍ ZÁZRAK	 184
Uzdravení slepého Bartimea (Mk 10,46–52)	184
Nesmířit se s údělem žebráka.....	185
Ve stopách kříže	188
 Výklad odborných pojmů	 191
Poznámky.....	194
Jmenný rejstřík	201

PŘEDMLUVA

O zázračných uzdraveních a zjeveních platí podobně jako o básních, povídkách nebo divadelních hrách, že máme-li je správně pochopit, musíme je umět patřičně „přečíst“, tj. vyložit. Čím více se zaměříme pouze na sílu důkazů, manipulaci a magii a čím důkladněji se budeme zabývat medicínskými a vědeckými údaji, tím méně budeme s to porozumět duchovním obsahům. Kdybychom ovšem připustili, že cosi jako zázračné uzdravení opravdu existuje (ve smyslu nalezení víry a důvěry v sílu, která přesahuje naše chápání), bylo by skutečně tak těžké akceptovat, že taková regenerace dosahuje svého vrcholu v psychických nebo i fyzických darech?

J. Cornwell, *Mächte des Lichts und der Finsternis*.

Christliche Wunder – Wahrheit oder Einbildung?, Wien 1991, 228

Zázrak je víry děcko nejdražší.

J. W. von Goethe, *Faust I*, verš 766

„Svatba v Káně Galilejské – tomu se mi nechce věřit, to jsou přece obrovské spousty vína,“ řekl jednou kdosi slavnému Jeronýmovi. „Ano, vždyť se jím taky napájíme dodnes,“ odpověděl učenec zamyšleně.

L. Zenetti, *Die wunderbare Zeitvermehrung*, München 1983, 12

O zázracích dnes už mnozí lidé odmítají diskutovat. Poukazují na to, že pro celou řadu věcí, které byly ještě včera považovány za zázrak, lze najít přirozené vysvětlení. Svět je podle nich uzavřený celek, jehož pochopení se musí opírat o zákony kauzality. Kde se děje něco záhadného, a tudíž „zázračného“, tam je prý nutno pátrat po příčinách, jejichž poznání je – snad – jenom otázkou času.

V zázracích proto většinou už dávno nejsou schopni vidět „důkazy“ pravdivosti křesťanské víry ani sami křesťané a křesťanky, a to tím spíše, že se dnes už ví, že jevy, které bývají obvykle označovány za „zázrak“, jsou rozšířené i v jiných náboženstvích.

Kniha, kterou držíte v ruce, má tyto obtíže na zřeteli. V první části informuje – na základě mnoha příkladů nejen z pohanského

a židovského starověku, ale i z dnešních velkých světových náboženství – o jednotlivých typech příběhů o zázracích, zaujímajících pevné místo v náboženských tradicích lidstva, a zkoumá, jak zachází se zázraky Písmo, především Nový zákon. Postupně tak odhaluje náboženské a dějinné souvislosti, které jsou pro pochopení biblických příběhů o zázracích nezbytné. První díl končí krátkou odbočkou, obsahující několik – nutných – dogmatických úvah.

Díl druhý se na základě několika příkladů snaží ukázat jedinečnost příběhů o zázracích, které popisují evangelisté, a ozřejmit, že cílem veškerého Ježíšova jednání je koneckonců vždy *osvobodit* člověka – osvobodit ho nejen od viny, od zla a od hříchu, ale i k sebepřijetí, ke svobodnému rozhodování, k víře, k vykročení novým směrem, k radosti a k pravému životu. Ježíšovi zkrátka nikdy nejde o pouhé vyléčení fyzické nemoci; Ježíš se pokaždé snaží vrátit život daného člověka do správných kolejí a dovést ho k tomu, aby našel cestu k Bohu i k sobě samému.

Čtenářky a čtenáři tedy nejenže budou konfrontováni s náboženským poselstvím novozákonních příběhů o zázracích, ale zároveň nahlédnou i do dílny exegetů a do jejich namáhavé a napínavé badatelské práce.

Přes veškerou snahu o obecně srozumitelné formulace se tu nebylo možné zcela vyhnout některým odborným teologickým pojmům. Ke zdoání této (drobné) překážky mohou snad posloužit závěrečné vysvětlivky.

Tři ze zde popsaných příběhů jsem před několika lety analyzoval už v knize *Jesus begegnen. Biblische Erfahrungen heute (Setkání s Ježíšem. Biblické prožitky v dnešní době)*, Zürich 1992. Tam jsem se nad nimi ovšem zamýšlel v jiné souvislosti; nejde tedy o pouhé opakování úvah už jednou zveřejněných.

Většina tvrzení, která v této knize předkládám, byla otestována na dvou víkendových seminářích, jejichž pořadatelem byla Augsburská katolická akademie a které vzbudily velký zájem. Jejich iniciátorem byl pan Franz-Xaver Spengler, ředitel této instituce, bez jehož podnikavosti by moje kniha nevznikla.

Srdečně mu děkuji – v neposlední řadě i za pohostinné přijetí a za přátelství, které nás už léta spojuje. Vděčný jsem i paní Imeldě Casuttové, která se hbitě postarala o korekturu, a panu Michaelovi Laublemu za pečlivý lektorský dohled.

V Římě v lednu 1995

Josef Imbach

DÍL PRVNÍ

Zázraky jako součást náboženských tradic

SLEPÍ VIDÍ, CHROMÍ CHODÍ, MRTVÍ OŽÍVAJÍ...

K typologii příběhů o zázracích

Ve svém humoristickém románu *Father Malachy's Miracle* (*Zázrak otce Malachiáše*) vkládá skotský spisovatel Bruce Marshall jistému kaplanovi do úst slova: „Zázraky dnes vůbec už vyšly z módy. Kdyby se nějaký stal v ložnici našeho veledůstojného biskupa, udělala by Jeho Milost cokoli, jen aby se ta nepřístojná událost ututlala.“⁴¹ Tímto citátem bych samozřejmě nechtěl zostudit pány kaplany ani sebemeně urazit pány biskupy. Myslím ovšem, že Marshallovo tvrzení je vcelku opodstatněné. Kdo totiž dnes ještě vážně počítá se zázraky, ten bývá zpravidla pokládán za podivína.

Ve zmíněném románu Bruce Marshall ironicky a vtipně ilustruje postoj dnešního člověka, zdráhajícího se brát zázraky vůbec na vědomí. Středem dění je zbožný otec Malachiáš, který Boha skutečně přiměje k zázraku. Nechvalně známá městská tančírna, podle názoru mnoha lidí opravdové semeníště neřesti, je ve vší tichosti odklizená na vrchol odlehle skály. Obyvatelstvo však nemá chuť se napravit a na zázraky odmítá věřit. Raději mluví o kejkliřství a podvodu, o pověře a klamu, o psychóze a masové halucinaci. Sdělovací prostředky rozpoutají povyk a způsobí, že se z tančírny stane atrakce pro celé široké okolí. O autorská práva se zajímá jistý mazaný podnikatel, který chce údajný zázrak zpeněžit na knižním a filmovém trhu. Místo aby lidé přišli k rozumu, začnou se chovat ještě bezbožněji. Otec Malachiáš se zarmouceně podruhé obrátí na Boha a prosí ho, aby zázrak zrušil. A když jednoho jitra tančírna znovu stane na svém dřívějším místě, shodnou se všichni na tom, že se lid stal obětí hromadného sebeklamu.

Příhoda, kterou Bruce Marshall ve svém románu popisuje, působí bezpochyby poněkud přehnaně. To platí přirozeně o každé satíře. Přesto asi nikdo nebude chtít vážně polemizovat s tím, že skepse vůči zázrakům je už natolik rozšířená, že se k nim mnozí lidé raději vůbec nechťejí vyjadřovat.

Pojem „zázrak“ se užívá nanejvýš už jen přeneseně – jako v kdysi slavném filmu *Veliká láska*, kde herečka Zarah Leandrová zpívá píseň, kterou si dodnes kdekdo pamatuje: „Však já vím, jednou se stane zázrak...“ Lidé sní o velké výhře, o velkých penězích nebo o velkém štěstí. Věřit na takové soukromé zázraky nepůsobí nikomu potíže, protože v ně tajně doufají všichni.

Zázračná uzdravení

O zázracích v užším smyslu bývá řeč především v náboženském kontextu. K dispozici máme nesčetné zprávy o všemožných nadpřirozených událostech, o případech, kdy Bůh lidem prokázal milost v naprosto beznadějně situaci. Mnohým z vás se jistě automaticky vybaví celá řada zázračných uzdravení popsanych v evangeliích.

Kdo se trochu vyzná v antických kulturách, ten samozřejmě ví, že víra v zázraky byla ve starověku velmi rozšířená i mezi „pohany“, že putování na posvátná místa není křesťanský vynález a že se bohům za vyslyšení modlitby už tehdy děkovalo votivní deskou.

Velmi dobře informováni jsme v tomto směru mimo jiné i díky archeologickým výzkumům v okolí Epidauru v severovýchodní části Peloponnésu. Do Epidauru jsou dnes turisté hromadně sváženi v autobusech proto, že se tam nalézá nejlépe dochované divadlo řeckého starověku. Ve 4. století př. Kr. ovšem zaznamenávala mnohem větší nával zhruba deset kilometrů vzdálená svatyně, zasvěcená bohu lékařství Asklépiovi. V době císařské, ve 2. a 3. století po Kr., byl tento bůh uctíván téměř v celé římské říši pod jménem Aesculapius. Votivní desky vykopané v Epidauru

dokládají, že se lidé tenkrát k Asklépiovi modlili s podobným nasazením, s jakým dnes věřící zahrnují prosbami matku Boží v bavorském Altöttingu nebo ve švýcarském klášteře Einsiedeln. Chtěli se vyléčit ze všech možných nemocí, hledali útěchu v bezvýchodných situacích a pomoc v té či oné nouzi. Někteří chodili k bohu lékařství s prosbami, jaké má u katolíků dodnes na starosti svatý Antonín z Padovy. Občas mívali prosebníci přání poněkud neobvyklá – bůh se jim měl postarat o růst vlasů, měl je zbavit hmyzu, nebo jim měl dokonce pomáhat i při hledání pokladů.

Většina díky Asklépiovi určených se ovšem samozřejmě týká zázračných uzdravení. Dobrou představu nám o nich může poskytnout tato votivní deska:

Pandaros z Thessalie (přišel do svatyně) s (mateřským?) znamenkem na čele. V blahodárném spánku se mu zdál sen; v něm mu bůh znaménko obvázal a poručil mu, aby si po odchodu ze svatyně obvaz sundal a věnoval jej chrámu (tj. aby jej do chrámu odnesl jako votivní dar). Za úsvitu vstal, obvaz si sundal a zjistil, že mu znaménko z tváře zmizelo. Obvaz věnoval chrámu jako votivní dar. Bylo na něm znamení z jeho čela (tj. přeneslo se na něj znaménko, které měl předtím Pandaros na čele).²

Podle tohoto popisu došlo tedy k uzdravení prostřednictvím božího zásahu během nočního spánku, ve kterém měl poutník jménem Pandaros blahodárné vidění.

Gerd Theißen ve své obsáhlé studii přesvědčivě vyložil, že k zázračnému uzdravování je zapotřebí přiřadit i ožívování mrtvých: „Téměř všechny starověké případy zázračného vzkříšení lze přitom chápat jako oživení zdánlivě mrtvých lidí a typické motivy se stále opakují – přenos se uskutečňuje [zpravidla] dotykem.“³

Hebrejská bible referuje například o tom, že prorok Eliáš vzkřísil zesnulého syna vdovy, kterou potkal na cestě do Sarepty; jiné mrtvé dítě vzkřísil pak i jeho nástupce Eliša (1 Kr 17,17–24; 2 Kr 4,18–37). Jemu biblický text připisuje moc natolik zázračnou, že byla s to oživit i člověka už pohřbeného:

I zemřel Eliša a pohřbili ho. Nastávajícího roku vpadly do země hordy Moábců. Když Izraelci pohřbívali jednoho muže, spatřili

takovou hordu. I hodili toho muže do hrobu Elišova. Jakmile muž přišel do styku s Elišovými kostmi, ožil a postavil se na nohy. (2 Kr 13,20n)

Ožívování mrtvých se připisuje i Ježíšovi – ten vzkřísil dceru Jairovu (Mk 5,22–24.35–43parr), syna naimské vdovy (L 7,11–17) a Lazara z Betanie (J 11,1–44). Petr podle Skutků apoštolů v Joppe oživil mrtvou učednici jménem Tabita (Sk 9,36–43). A o Pavlovi se píše, že vzkřísil jistého Eutycha, který během jeho kázání (!) usnul u otevřeného okna a zabil se pádem ze třetího poschodí (Sk 20,7–12).

Může se po těchto příkladech někdo divit, že se zprávy o takových událostech tradovaly i ve starověkých náboženstvích pohanských? Podle řeckého filozofa Flavia Filostrata například mystik Apollónios, současník apoštola Pavla, vzkřísil mrtvou dívku.⁴ Podobná vyprávění byla rozšířená i v prostředí židovském.

Vymítání zlých duchů

K zázračnému uzdravování má velmi blízko zahánění démonů, ve starověku běžné. Zatímco u zázračných uzdravení stojí v popředí pozitivní, léčivá síla toho či onoho divotvůrce, v případě zahánění zlých duchů jde o otevřený boj proti silám nepřátelským, negativním.

K dobře známým příběhům tohoto druhu patří v „křesťanském“ Starém zákoně⁵ vyhnání démona, které provedl na radu anděla Rafaela Tóbit, když se chystal strávit první noc se svou manželkou Sárrou. Život všech sedmi předchozích mužů, s nimiž byla Sára zasnoubená, tragicky skončil právě během svatební noci, což vypravěč vysvětluje působením zlého ducha. Osmý novomanžel se při vstupu do Sářiny komnaty zařídil podle Rafaelova návodu:

„Co se týče srdce a jater ryby, proměň je v dým před mužem či ženou, které trápí démon nebo zlý duch, a všechno trápení od nich

odejde a navěky ho budou zproštěni.“ (Tób 6,8). *Vzal játra ryby a srdce z váčku, v němž je měl, a vložil je na žhavý popel z kadidla. Vůně z ryby vytvořila ochrannou hráz a démon uprchl vzhůru do oblastí Egypta.* (Tób 8,2n)

Na základě mnoha svědectví víme, že víra v demony byla pevnou součástí starověkých kultur.

Ve starém Egyptě byla schopnost zažehnávat zlé duchy připisována nejen mnohým božstvům, ale i jejich sochám. Že to platilo i o soškách boha Chonse, je zřejmé z nápisu na tzv. Bentrešině stéle, vystavené dnes v pařížské Národní knihovně. Tato památka pochází ze 4.–6. století. K události, která je na něm zaznamenána, došlo ovšem už za vlády faraona Ramsese II. (1290–1224 př. Kr.), jehož žena pocházela z města Bechten, ležícího na severní hranici říše. Když byly u její sestry Bentreš zjištěny příznaky posedlosti, opatřil Ramses své švagrové sošku Chonse, boha lékařství a exorcismu:

*Bůh šel k místu, kde dlela Bentreš, a dceři pána Bechtenu pomohl. Ihned se uzdravila. Duch, který byl s ní, řekl Chonsovi: „Přicházíš v míru, veliký bože, a vyháníš demony. (...) Jsem tvůj služebník. Chci splnit tvoje přání a odejít na místo, odkud jsem přišel.“ (...) Duch potom na Chonsův pokyn v míru odešel na příslušné místo a pán Bechtenu i všichni Bechtenští zajásali.*⁶

Za názorný popis exorcismu, jak se praktikoval v době Ježíšově, vděčíme židovskému dějepisci Josephu Flaviovi (37/38 až po r. 100):

Viděl jsem, jak jeden z našich (tj. Žid), jménem Eleazar, za přítomnosti (císaře) Vespasiana, jeho synů, velitelů a ostatních válečníků posedlé lidi osvobozoval od zlých duchů. K uzdravení docházelo tak, že posedlému přidržel podnosem prsten s jedním z léčivých kořenů, o kterých mluvil Šalomoun, dal nemocnému přivonět a tím z něho zlého ducha noseem vytáhl. Posedlý se okamžitě zhroutil a Eleazar pak ducha pomocí Šalomounova jména a Šalomounových přísloví zapřísahal, aby se k onomu člověku už nevracel. Aby přítomným dokázal, že skutečně vládne takovou mocí, vždy nechal stát opodál pohár vody nebo nějakou mísu a zlému duchovi poručil,

aby nádobu, až bude odcházet, převrhl a diváky tak přesvědčil, že dotyčného opravdu opustil. To se skutečně dělo a tím vešly ve známost Šalomounova moudrost a Šalomounovo vědění. Domníval jsem se, že o tom musím promluvit, aby všichni věděli, jak byl duch krále (Šalomouna) mocný a jakou k němu Bůh choval náklonnost.⁷

Nový zákon se vytváření dojmu tajuplnosti, který takovéto popisy vyvolávají, vyhýbá a fenomén posedlosti jeho autoři, zdá se, v některých případech interpretují prostě a jednoduše jako symptom nemoci – například Lukáš chápe Ježíšovy exorcismy zjevně jako léčbu: „... ti všichni přišli, aby ho slyšeli a byli uzdraveni ze svých nemocí. Uzdravovali se i ti, kteří byli sužováni nečistými duchy.“ (L 6,18)

Nesmí nás udivovat, že v ruinách Epidauru (ani v pozůstatcích jiných Asklépiových svatyní) se naproti tomu žádné zprávy o vymítání zlých duchů nenašly; posedlým byl do chrámového okrsku vstup zakázán.

Zázraky normativní

Některé biblické příběhy o zázracích si kladou za cíl zdůraznit určité Boží požadavky. V takových případech se mluví o zázracích normativních. Velmi často jde o zázraky trestající, které slouží k tomu, aby lidé přišli k rozumu. Jahve například nechává zemřít dítě vzešlé z cizoložného svazku Davida a Bat-šeby (2 S 11,1–12,26). Jindy zase sešle na všechnen izraelský lid mor, protože král dal provést sčítání lidu a tím si přisvojil právo, které je vlastní jen Bohu (2 S 24,1–18). Jiné známé vyprávění o trestajícím zázraku najdeme ve Skutcích apoštolů. Důležitá pro jeho správné pochopení jsou vypravěčova úvodní slova o tom, že mnozí příslušníci tehdejší jeruzalémské obce spojili své majetky a spravovali je společně.

Také nějaký muž, jménem Ananiáš, a jeho manželka Safira prodali svůj pozemek. Ananiáš si však s vědomím své ženy dal nějaké peníze stranou, zbytek přinesl a položil apoštolům k nohám. Ale